

аб. нот.-муз. літ

Видається за інформаційної підтримки
Міністерства освіти і науки України

 Wolters Kluwer
МЦФЕР: Освіта

№ 03-04 березень-квітень 2015

www.pedrada.com.ua

Учитель

МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

ЩОМІСЯЧНИЙ СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ ЖУРНАЛ

ТЕМА ЧИСЛА:

Творчий портрет композитора

Застосування опорних
схем на уроках
музичного мистецтва

9

Конспект уроку
для 7-го класу «Композиція
музичних творів
у подиху величної Норвегії»

26

Кросворди «Опера»

54

СЛОВО ЕКСПЕРТА

На уроках музичного мистецтва вчитель використовує різні прийоми, щоб допомогти учням засвоїти навчальний матеріал. Серед цих прийомів доволі ефективними у застосуванні можуть стати опорні схеми — особливий вид наочності, який дає вчителю змогу презентувати учням інформацію лаконічно, чітко й конкретно

Оксана ГУМІНСЬКА,
доцент кафедри історії, теорії
музики та методики музичного
виховання Рівненського
державного гуманітарного
університету, канд. пед. наук

Застосування опорних схем на уроках музичного мистецтва

За допомогою опорних схем на уроці музичного мистецтва вчитель має змогу доступно й образно розкрити учням **ключові музично-естетичні поняття**, як-от:

- * зв'язок музики із життям;
- * зв'язок та взаємовплив різних видів мистецтва;
- * види музики — академічна, народна, класична, сучасна;
- * зміст музики, її характер і настрої, образність музичних творів тощо;
- * жанри та стилі, що лежать в основі викладання предмета «Музичне мистецтво» в загальноосвітньому навчальному закладі.

У вигляді опорної схеми також можна представити життєвий і творчий шлях композитора, конкретний музичний твір, систему музично-теоретичних понять, «план-драматургію» уроку музичного мистецтва тощо.

Структурні елементи основного поняття та взаємозв'язки між ними подані в опорній схемі у вигляді **символічних, умовних зображень і конкретних образів** людей, об'єктів природи, предметів побуту тощо. Загальна композиція, яку складають зображення, має наочно та зрозуміло відобразити логіку поняття (системи понять).

Методика застосування опорних схем

Застосовуючи опорні схеми на уроці, учитель може обрати один із **двох варіантів**:

- * розпочинати з «канви» опорної схеми і поступово наповнювати її разом з учнями;
- * подавати учням готову опорну схему.

Якщо вчитель обирає перший варіант, то учні спочатку бачать «канву», **символічне зображення основного поняття**, зокрема:

- * квітка — краса музики;
- * арфа і книжка — музика і література;
- * арфа й палітра — музика і живопис;
- * храм — церковна музика;

Ключові слова:
опорні схеми; варіанти застосування опорних схем на уроках музичного мистецтва; опорні схеми «Краса в музиці», «Національні почуття в музиці», «Музика і література», «Музика і живопис», «Музика в театрі», «Музика у храмі», «Музика і духовність»

- * рояль, книжка й портрет — життєвий і творчий шлях митця¹;
- * колос — національне в музиці.

Із кожним наступним уроком, поступово поглиблюючи тему, учитель з учнями **насичують опорну схему певними символами** — компонентами, що стосуються теми, і стрілками, переходами — взаємозв'язками компонентів. Зрештою схема стає наповненою, повністю оформленою і є основою для узагальнення теми.

Другий варіант застосування опорних схем заснований на **методі перспективи**, або «забігання наперед»: учитель музичного мистецтва одразу пропонує учням готову опорну схему, учні називають усі символи-поняття, що необхідно засвоїти. Відтак у процесі практичної форми роботи вчитель та учні розкривають і закріплюють кожне поняття, а також формулюють висновки на основі опорної схеми.

Складання опорних схем на різну тематику

Учителю музичного мистецтва варто застосовувати різноманітні опорні схеми, аби сповна, із різних ракурсів розкрити учням теми уроків. Зокрема, можна скласти опорні схеми, присвячені **таким темам**:

- * Краса в музиці;
- * Національні почуття в музиці;
- * Музика і література;
- * Музика і живопис;
- * Музика в театрі;
- * Музика у храмі;
- * Музика і духовність.

Стисло охарактеризуємо особливості кожної із цих опорних схем.

Краса в музиці

Опорна схема «Краса в музиці»² призначена для того, аби спонукати учнів до роздумів про те, що красу музики складають **прояви життя, які вона оспівує**: досконалість, природність, вишуканість, впорядкованість, пропорційність, гармонійність, дивовижність тощо. Цими рисами наділені образи прекрасного в музиці. Тож усі ці поняття наявні в опорній схемі на базовому рівні.

Безпосередньо краса у звуках втілюється засобами музичної виразності, як-от: мелодія, гармонія, ритм, тембр тощо. Так **утворюється звуковий образ**, який людина може сприйняти. Тож ці поняття з'являються у схемі на середньому, «перехідному» рівні.

Зрештою, сприймання музики **сповнює людину відчуттям краси**, викликає низку прекрасних емоцій і почуттів — радість, насолоду, здивування й захоплення, милування і благоговіння. Ці поняття з'являються в опорній схемі на верхньому, «результативному» рівні.

Поняття «національні почуття в музиці» представлено на опорній схемі у вигляді колоса. Цей «колос національних почуттів» може вирости й жити лише з життя — із родинного виховання, пізнання історії своєї нації і рідного краю, розповідей про національних героїв тощо. Отже, ці основні **засоби формування національних почуттів** розміщені в опорній схемі на базовому рівні, у вигляді корінців колоса.

¹ Див. статтю О. Гумінської «Струни творчості Лесі Українки» — конспект уроку музичного мистецтва для учнів 5-го класу з використанням опорної схеми — в журналі «Учитель музичного мистецтва» № 01/2015 на с. 11. — Прим. ред.

² Див. опорну схему «Краса в музиці» в журналі «Учитель музичного мистецтва» № 12/2014 на третій сторінці обкладинки. — Прим. ред.

Музика і література

Музика на опорній схемі — це стеблина символічного колосу, адже за допомогою музики найліпші почуття швидко проникають до людської душі й розквітають там. Тож верхній рівень опорної схеми — це і є рясний колосок, зернятка якого — почуття людини, пов'язані з Батьківщиною: патріотизм, героїзм, гордість, любов до рідного краю, віра у свій народ тощо.

Основу опорної схеми формують два символи, розміщені один навпроти одного, — арфа (музика) і книжка (література). Взаємопроникнення цих видів мистецтва розкриті через **три пари понять**, а саме:

- * пісня – вірш — поезія є літературною основою пісень, гімнів, кантат, ораторій тощо;
- * опера, балет – лібрето — лібрето складають літературні основи балетів, опер, оперет, мюзиклів тощо;
- * програмна музика – сюжет, образ — в основі програмної музики часто лежать сюжети й образи літературних творів.

За допомогою низки додаткових понять на опорній схемі можна простежити, як **музичні мотиви збагачують літературу**:

- * легенди і міфи розповідають нам про надзвичайних музикантів різних часів і народів світу — міф про Орфея, легенда про Гамельнського щуролова тощо;
- * у казках і оповіданнях головні персонажі є музикантами або грають на музичних інструментах — українська казка про Котика і Півника, німецька казка про Бременських музикантів тощо;
- * важливі події у літературних творах розгортаються на фоні звучання музики, що посилює емоційний ефект — роман «Війна і мир» Льва Толстого, роман «Майстер і Маргарита» Михайла Булгакова тощо.

Окремо варто розглядати письменників і поетів, твори яких сповнює особлива музикальність, співучість, надаючи неповторної чарівності поезії та прозі (Микола Гоголь, Тарас Шевченко, Леся Українка тощо).

Музика і живопис

Опорна схема розділена навпіл пунктирною лінією, у кожній із частин розміщено один з основних символів — арфа (музика) і палітра (живопис). В основі опорної схеми лежить **порівняння засобів виразності двох видів мистецтва**, а саме:

- * *спільних* — гама, відтінки, штрихи (поняття розміщені на схемі на серединній перпендикулярній лінії);
- * *відмінних* — мелодія в музиці, лінія в живопису (кожне поняття розміщене на «своїй» частині схеми).

На опорній схемі наявні також **парні блоки**:

- * форма – композиція;
- * лад – колір;
- * акорд, гармонія – колорит;
- * фактура, тобто насиченість, «щільність» звучання за різних типів фактури (одноголосна, акордова, поліфонічна тощо) – техніка, тобто насиченість зображення за виконання в різній техніці (акварель, гуаш, олія тощо).

Їх порівняння дає вчителю змогу продемонструвати учням **своєрідність кожного з видів мистецтв** за подібності термінів.

Вивчення взаємовпливу музики та живопису може відбуватися на уроці за **такими напрямками**:

Музика в театрі

- * порівняння творів музичного та образотворчого мистецтва, поява яких викликана тим самим явищем життя (зокрема, явища природи — ясний ранок, гроза тощо);
- * ознайомлення з музичними та образотворчими творами зі спільним художнім образом (образ Богоматері, Мадонни, князя Володимира, козака Мамаю тощо);
- * ознайомлення з музичними творами, написаними під впливом образів живопису («Картинки з виставки» Модеста Мусоргського, сюїта «Пікассо» Гарі Стюарта Сомерса (*Harry Stewart Somers*) тощо);
- * порівняння опусів музичного та образотворчого мистецтва, створених на основі спільних засобів виразності (акварельна фактура в живописі — особливості музичної фактури в «Акварелях» для скрипки та фортепіано Юрія Іщенка, гармонія та колорит у творах імпресіоністів — композиторів та художників);
- * ознайомлення з творами образотворчого мистецтва, у яких автор свідомо синтезував музику та живопис (цикли «Соната сонця», «Соната моря», «Соната весни», диптих «Прелюдія і fuga» Мікалоюса Константінаса Чюрльоніса (*Mikalojus Konstantinas Ciurlionis*) тощо);
- * ознайомлення з музичними творами, де важливу роль відіграє зображальність (I частина («Море і корабель Синдбада») симфонічної сюїти «Шехеразада» Миколи Римського-Корсакова, симфонічний триптих «Море» Клода Дебюссі (*Claude-Achille Debussy*) тощо).

На опорній схемі «Музика в театрі» (див. третю сторінку обкладинки) продемонстровано, що музичний театр є втіленням **синтезу мистецтв**, а саме:

- * музики;
- * літератури;
- * живопису;
- * хореографії;
- * драматичної гри;
- * режисури.

Цей синтез проявляється в музично-театральних жанрах — опері, балеті, музичній драмі, мюзиклі, де кожен вид мистецтва відіграє властиву йому роль у створенні цілісного художнього образу. Зокрема, основою музично-театрального твору є лібрето, що має чітку драматургію, яка, своєю чергою, визначає композицію твору. Знайомству слухача з головними героями допомагають певні музичні номери — арії, аріозо, пісні, ансамблі, танці тощо. Інструментальні епізоди створюють певний настрій, образ епохи, емоційний фон подій спектаклю тощо.

Музика у храмі

Опорна схема базується на ідеї синтезу мистецтв, що існує в храмі, — Слова Божого, архітектури, живопису і музики. Цей синтез має вагомий вплив на духовний світ людини, яка відвідує храм. Опорну схему «Музика в храмі» вчителю музичного мистецтва варто **застосовувати під час ознайомлення** учнів із:

- * духовною музикою — хоровою, органною, мистецтвом церковних дзвонів;
- * духовним живописом — мозаїкою, фрескою, іконою;

Музика і духовність

- * храмовою (сакральною) архітектурою — соборами, церквами, монастирями тощо.

Під час бесіди про кожен із цих аспектів слід наголосити учням, що всі ці види мистецтва властивими їм засобами передають образи молитви, звернення людини до Бога, уявлення людини про Нього і намагання шляхом мистецтва наблизитися до Його Величі.

Опорна схема побудована на ідеї духовності як здатності людини сприймати й виражати через музику віру та моральність. Схему наповнюють поняття, що характеризують високу духовність людини, — істинність, гідність, доброта, плідність, милосердя, правдивість, чесність, краса, вища правда й любов. У схемі **виражена важлива думка** — у житті щомиті перетинаються численні почуття і явища, зокрема й негативні: обман, зрада, безчестя, насильство тощо. Проте людина має вибір між кращим і гіршим, між духовним і низьким, тому повинна завжди свідомо прагнути до того, щоб виховати в собі найвищі духовні якості.

Застосовуючи схему, учитель має змогу привести учнів до думки, що духовність може бути не лише втілена людиною в музиці, а й **вихована в людині за допомогою музики**. Також варто зазначити, що втілення духовності в музиці часто пов'язане з релігійними образами.

Насамкінець ще раз наголосимо, що, складаючи власну опорну схему, вчителю музичного мистецтва слід прагнути до максимальної чіткості в її структурі та точності в доборі символів для певних понять або взаємозв'язку декількох понять. Тоді учням нескладно буде осягнути і засвоїти матеріал, а крім того — творчо переосмислити і навіть збагатити схему, додавши свої компоненти.

Навчально-методичний посібник «Вчимося розповідати. Складання розповідей за серіями сюжетних картин на основі літературних творів»

для роботи з дітьми молодшого шкільного віку

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

28 СЮЖЕТНИХ КАРТИН + МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

УВАГА! Передплатникам журналу «Заступник директора школи» — **ЗНИЖКА 7%**

0 44 586 56 06, callback 0 800 212 012
peredplata@mcf.ua
www.pedrada.com.ua

Wolters Kluwer
МЦФЕР Освіта

МУЗИКА

РЕЖИСУРА ЖИВОПИС ЛІТЕРАТУРА

МЮЗИКЛ

БАЛЕТ

ОПЕРА

**МУЗИЧНА
ДРАМА**

ДРАМАТИЧНА ГРА ХОРЕОГРАФІЯ

**ОРКЕСТРОВИЙ
НОМЕР**

ЛІБРЕТО

АРІОЗО

ХОР

ПІСНЯ

АРІЯ

УВЕРТЮРА

БАЛЕТНИЙ НОМЕР

МУЗИКА В ТЕАТРІ

НАЦІОНАЛЬНІ ПОЧУТТЯ В МУЗИЦІ

КОЛОС ПОЧУТТІВ

МУЗИКА

ЛЮБОВ
ДО КРАЮ

ГЕРОЇЧНІ
ПОЧУТТЯ

ЛЮБОВ
ДО ВСЬОГО

ПАТРІОТИЗМ

ВІРА

ГОРДІСТЬ

ВІРА

РОДИНА

РІДНИЙ КРАЙ

НАЦІОНАЛЬНА СИМВОЛІКА

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРІЯ

НАЦІОНАЛЬНІ ГЕРОЇ

ЖИТТЯ

МУЗИКА І ЖИВОПИС

МУЗИКА — ЖИВОПИС ЗВУКІВ

МЕЛОДІЯ

ЛІНІЯ

ГАМА

ВІДТІНКИ

ШТРИХИ

ЖИВОПИС — МУЗИКА КОЛЬОРІВ

ГАРМОНІЯ

ФАКТУРА

КОЛІР

ТЕХНІКА

ФОРМА

ЛАД

АКОРД

КОЛОРИТ

КОМПОЗИЦІЯ

МУЗИКА І ЛІТЕРАТУРА

ПІСНЯ →

← ВІРШ

ОПЕРА
БАЛЕТ →

← ЛІБРЕТО

ПРОГРАМНА
МУЗИКА →

← СЮЖЕТ,
ОБРАЗ

МУЗИКАНТИ →

← ЛЕГЕНДА

ІНСТРУМЕНТИ →

← КАЗКА

СПІВЦІ →

← ОПОВІДАННЯ

МУЗИКАЛЬНИЙ ТАЛАНТ →

← ПОЕЗІЯ